

Доктор Живаго

БОРИС ПАСТЕРНАК

Превод от руски **София Бранц**
Редактор **Мирослава Бенковска**
Технически редактор **Стефка Иванова**
Коректор **Валя Калчева**

Формат 60x90/16. Печ. коли 35

КНИГОИЗДАТЕЛСКА КЪЩА „ТРУД“
Бул. „Цариградско шосе“ № 47, етаж 1; тел.: 971-99-18
Разпространение – тел.: 846-75-29
e-mail:office@trud.cc
www.trud.cc
www.znam.bg

Печат „Бет Принт“ ООД

За корицата е използвана картината на Марк Шагал
„Розови любовници“, 1916 г.

© Борис Пастернак, автор, 1957, 2014 г.
© София Бранц, превод, 1989, 2014 г.
Книгоиздателска къща „Труд“, 2014 г.

ISBN 978-954-398-352-0

С В Е Т О В Н А
К Л А С И К А

Доктор Живаго

БОРИС ПАСТЕРНАК

Превод от руски София Бранц

КНИГОИЗДАТЕЛСКА КЪЩА **tryst**, 2014 г.

**ПЪРВА
КНИГА**

Първа част

Бързият влак в пет

1

Вървяха и вървяха и пееха „Вечная память“, а когато спираха, все едно по инерция продължаваха да я пеят краката им, конете, повеите на вятъра.

Минувачите правеха път на шествието, брояха венците и се кръстеха. По-любопитните се присъединяваха към процесията, питаха: „Кого погребват?“ Отговаряха им: „Живаго“. „А, него. Ясно.“ – „Не, не него. Нея.“ – „Все едно. Царство ѝ небесно. Богато погребение.“

Отлитаха последните минути, броени, безвъзвратни. „Господня земля и исполнение ея, вселеная и вси живущие на ней.“ Свещеникът стори кръст с ръка и хвърли шепа земя върху Мария Николаевна. Запяха „Со духи праведних“. Нататък го претупаха. Затвориха ковчега, заковаха го, спуснаха го. Забарабаниха буците пръст, четири лопати припряно затрупаха гроба, отгоре се вдигна могилка. Десетгодишно момче се покатери на нея.

Само в състояние на затъпяване и безчувственост, както става в края на големи погребения, можеше да се помисли, че малкият иска да държи реч на майчиния си гроб.

Той вдигна глава и празният му поглед обиколи от възвишението есенната пустош и кубетата на манастира. Чипоносото му лице се сгърчи. Той проточи вратле. Ако с такова движение беше вдигнало глава вълче, щеше да е ясно, че ще започне да вие. Закривайки лицето си с длани, момчето заплака. Полетелият насре-

ща му облак го зашиба през ръцете и лицето с мокрите камшици на студения дъжд. До гроба се доближи човек в черно, с бастии на тесните опънати ръкави. Беше братът на покойната и вуйчо на ридаещото момче – разпопеният по собствено желание свещеник Николай Николаевич Веденяпин. Той пристъпи към момчето и го изведе от гробищата.

2

Останаха да ношуват в една от манастирските килии, където ги пуснаха благодарение на вуйчото. Беше срещу Покров. На другия ден щяха да заминат далече на юг, в един от губернските градове в Поволжието, където отец Николай работеше в редакцията на тамошния прогресивен вестник. Билетите за влака бяха купени, багажът им беше стегнат и прибран в килията. Вятърът носеше откъм гарата жалния писък на маневрените локомотиви.

Привечер стегна студ. От двата прозореца се виждаше тъгълът на невзрачна зеленчукова градина, обградена с храсти жълта акация, виждаха се замръзналите локви на пътя и онзи край от гробището, дето бяха погребали Мария Николаевна. Бахчата беше гола, с изключение на няколко моарени лехи посиняло от студа зеле. Излезеше ли вятър, голата акация бясно мяташе окапващите си вейки и ги стелеше по земята.

През нощта го събуди почукване по стъклото. Тъмната килия изглеждаше свръхестествено озарена от бяла трепкаща светлина. Юра се втурна по нощница към прозореца и залепи чело на студения стъкло.

Отвън нямаше ни път, ни гробище, ни градина. Там фучеше велика, въздухът изригваше сняг. Бурята сякаш бе забелязала Юра и се наслаждаваше на страха, който му вдъхваше. Свистеше и виеше и всякак се мъчеше да привлече вниманието му. От небето сякаш се свличаха топове бяла коприна и се слягаха на земята като погребален покров. Само велика имаше в целия свят и нищо не можеше да ѝ излезе насреща.

Първото му желание, когато се смъкна от перваза, беше да се облече и да побърза навън, нещо да направи. Ту се плашеше, че манастирските зелки ще останат под снега и няма да ги открият, ту че виелицата ще затрупа майка му и тя няма да може да се съпротивлява и ще затъне още по-дълбоко и далече от него в пръстта.

Накрая пак се разплака. Събуди се вуйчо му, заговори за Христос, утешаваше го, после се прозя, застана пред прозореца и се умисли. Започнаха да се обличат. Зазоряваше се.

3

Докато беше жива майка му, Юра не знаеше, че баща му отдавна ги е изоставил, че обикаля разни сибирски и чуждестранни градове, гуляе и блудства и че отдавна е пропилял някогашния им капитал – един милион. На момчето винаги казваха, че е в Петербург или на някой панаир, обикновено на Ирбитския.

Майка му постоянно боледуваше, после ѝ откриха туберкулоза. Тя се лекуваше в Южна Франция и в Северна Италия, където Юра на два пъти я съпроводи. Така в суматоха и непрестанни загадки премина детският му живот, често у чужди хора, непрекъснато нови и нови. Той свикна с тези промени и в обстановката на вечна бъркотия отсъствието на баща му не го учудваше.

Беше съвсем малък, когато името му все още беше фирма на много най-различни неща. Съществуваше манифактура „Живаго“, банка „Живаго“, недвижима собственост „Живаго“, начин за връзване и забождане на вратовръзка с игла „Живаго“, дори някакъв кръгъл сладкиш като козунак, който се наричаше Живаго, и в ония времена човек можеше да викне на файтонджията „До Живаго“ – все едно „До края на света“ – и той да го откара с шейната през девет земи, през десет планини.

Наоколо тих парк. По елите кацат гарвани, скреж се сипе от провисналите клони. Птиците грачат както пращи сух клон. Оттатък просеката притичват през шосето породисти кучета. Там светват прозорците на новите къщи. Пада вечерта.

Изведнъж всичко това отиде по дяволите. Те обедняха.

През лятото на хиляда деветстотин и трета година Юра с вуйчо си пътуваше с кабриолет през ливадите към Дуплянка, имението на Кологривов – фабрикант на коприна и голям покровител на изкуствата, и по-точно при Иван Иванович Воскобойников, педагог и популяризатор на полезни знания.

Беше началото на юли, разгарът на жътвата. Поради обедното време или по случай празника по нивите не видяха жива душа. Слънцето напичаше недоожънатите ниви като полуобръснати арестантски темета. Над полята кръжаха птици. Житото с натежали класове се разпростираше сред пълното безветрие или се вдигаше на кръстци далеч от пътя и те при дълго виждане приличаха на движещи се фигури, сякаш по линията на хоризонта крачеха земемери и нещо записваха.

– Ами тези – обърна се Николай Николаевич към Павел, разсилен и пазач в книгоиздателството, седнал ребром на капрата, сгърбен, метнал крак връз крак, което идеше да каже, че не е файтонджия и не кара конете по призвание, – тези господарски ли са или селски?

– Тия са господарските – отвърна Павел и взе да пали цигара, – а ония, – нагласи огънчето и дръпна и след дълга пауза бучна с дръжката на камшика на другата страна, – ония са си наш’те. Заспахте ли, бре! – подвикваше неспирно на конете и все дебнеше с око опашките и хълбоците им, тъй както машинист следи манометъра.

Но конете караха като всички коне в света, тоест процепният в стръките препускаше с вродената непринуденост на семплата си натура, а логоят за незнаещото око изглеждаше безделник – дай му да огъне лебедова шия и да потропва в съпровода на звънчетата, които разлюляваше с подскоците си.

Николай Николаевич носеше на Воскобойников коректурите на книгата му по аграрния въпрос, която издателството го молеше да попромени във връзка с усиления цензурен натиск.

– Околията се бунтува – разправяше Николай Николаевич. – В Панковската община заклали един търговец, подпалили конезаво-

да на земския началник. Как ти се струва? Какво се говори по вас из селата?

Но излезе, че Павел гледа на всичко по-мрачно и от цензора, дето искаше да укроти аграрните страсти на Воскобойников.

– Какво да се говори? Народът се е разпуснал. Много меко пипат – с нашего брата тъй не върви. Че ти на селяците малко от малко да им отпуснеш юздите – те живи ще се изядат, права бога ви казвам. Спите ли, бре!

Това беше второто отиване на вуйчото и племенника в Дуплянка. Юра мислеше, че помни пътя, и щом нивята се разбягаха встрани и като лек бордюр ги ограждаха отпред и отзад гори, му се струваше, че е познал мястото, дето трябва да свърнат надясно и след завоя да се мерне за миг и да се скрие десеткилометровата кологривовска панорама с блестящата река в далечината и железопътната линия отзад. Но всеки път се лъжеше. След нивята идваха нови нивя. Отново и отново ги ограждаха гори. От смяната на тези простори душата му се отпускате. Искаше му се да мечтае и да мисли за бъдещето.

Още не беше написана нито една от книгите, с които Николай Николаевич по-късно щеше да се прослави. Но мислите му вече бяха ясни. Той не знаеше колко близък е неговият час.

Скоро сред представителите на тогавашната литература, сред университетските професори и философите на революцията щеше да се появи този нов човек, който бе размишлявал върху всичките им теми и който нямаше нищо общо с тях освен терминологията. Те всички се бяха вкопчили в някаква догма и се задоволяваха с думи и илюзии, а отец Николай беше свещеник, минал толстоизма и революцията, и продължаваше напред и напред. Жадуваше за мисъл окрилено веществена, която да очертае нелицемерно различим път в движението си и да промени света към по-добро, да е очевидна дори за детето и неукия, както блясъкът на светкавицата или тътенът на гръмотевицата. Жадуваше за новото.

Юра се чувстваше добре с вуйчо си. Той приличаше на майка му. Като нея беше човек свободен, приемаше без предубеждение всичко непривично. Като на нея му беше присъщо благородното чувство за равенство. Като нея разбираше всичко от пръв поглед и

умееше да изразява мислите си във формата, в която му хрумваха, докато още са живи и пълни със смисъл.

Юра се радваше, че вуйчо му го взе в Дуплянка. Там беше много красиво и живописните кътчета също му напомняха за майка му, която обичаше природата и често го вземаше на разходка. Освен това му беше приятно, че пак ще види Ника Дудоров, гимназиста, който живееше у Воскобойникови и сигурно го презираше, защото беше две години по-голям, а когато се здрависваше, силно дърпаше ръката си надолу и така ниско скланяше глава, че косата му падаше на очите и закриваше лицето му наполовина.

5

– Най-жизненият нерв на проблема за пауперизма... – четеше Николай Николаевич редактирания екземпляр.

– Според мен по-добре: същността – отбелязваше, да речем, Иван Иванович и внасяше нужната поправка в коректурите.

Работеха в полумрака на остъклената тераса. Пред погледа им бяха разхвърляни в безпорядък лейки и градинарски сечива. На облегалката на един счупен стол висеше праметнат дъждобран. В ъгъла стърчаха гумени ботуши със засъхнала кал и провиснали до пода кончови.

– Същевременно според статистиката на смъртните случаи и ражданията – диктуваше Николай Николаевич.

– Трябва да се допълни: през отчетната година – записваше Иван Иванович.

На терасата леко подухваше. Кòлите бяха затиснати с късове гранит, да не се разхвърчат.

Когато свършиха, Николай Николаевич се разбърза да се прибира.

– Ще има буря. Трябва да си ходя.

– В никакъв случай. Не ви пускам. Ще пием чай.

– Довечера непременно трябва да съм в града.

– Точка. Не желая да ви слушам.

Откъм градинката пред къщата се стелеше пушек от самовар,

който убиваше уханието на тютюна и хелиотропа. Натам пренасяха от пристройката бит каймак, плодове и сиренки. Изведнъж се разбра, че Павел отишъл да се къпе и повел и конете на реката. Николай Николаевич се примири, какво да прави.

– Да идем на скалата, ще поседнем, докато стане чайт – предложи Иван Иванович.

Той по приятелска линия живееше у богаташа Кологривов в две стаички в пристройката на иконома. Къщичката с градинката се падаше в задната занемарена част на парка със старата полукръгла алея откъм входа. Алеята беше обрасла в трева, по нея вече нямаше движение, само караха пръст и строителни отпадъци към дерето, което служеше за сухо сметище. Самият Кологривов, човек с напредничави възгледи, милионер и симпатизант на революцията, се намираще понастоящем с жена си зад граница. В имението живееха двете му дъщери Надя и Липа с гувернантката и неколцина слуги.

Гъст жив плет от черна калина отделяше градинката на иконома от останалия парк с езерата, ливадите и господарската къща. Иван Иванович и Николай Николаевич го заобиколиха отвън и докато вървяха, на равни промеждутъци пред тях излитаха врабците, плътно заселили калината. Това я изпълваше с равномерен шум, сякаш край плета пред Иван Иванович и Николай Николаевич се стичаше водосток.

Отминаха парника, къщата на градинаря и каменните руини с неизвестно предназначение. Сега говореха за новите млади сили в науката и литературата.

– Има някои хора с талант – разправяше Николай Николаевич. – Но сега са много на мода разните кръжоци и групи. Стадността винаги е убежище за бездарните, независимо дали става дума за вяръност на Соловьев, на Кант или на Маркс. Само отделни хора търсят истината и късат с всички, които недостатъчно я обичат. Кое на този свят заслужава вяръност. Почти нищо. Мисля, че човек трябва да е верен на безсмъртието, това е другото име на живота, малко подсилено. Трябва да е верен на безсмъртието, да е верен на Христос! Ах, горкичкият, той се нацупи. Пак нищо не сте разбрали.

– Мда – гъгнеше Иван Иванович, слаб, светлоок, енергичен, с ехидна брадичка, с която приличаше на американец от времето на

Линкълн (той непрестанно я събираше в шепа и я прекарваше по устните си). – Аз пасувам, естествено. Сам разбирате, че гледам на тия неща съвсем различно. Впрочем защо не ми разкажете как ви разпопиха? Все се каня да ви питам. Кой знае как сте се разтреперили. Анатемосаха ли ви? А?

– Нека не изместваме темата. Всъщност защо не. Да ме анатемосат? Не, сега не проклинат. Имах неприятности, тегля си и последствията. Например дълго време не ти дават държавна служба. Не можеш да живееш в столиците. Но както и да е. Да се върнем на разговора. Казах: човек трябва да бъде верен на Христос. Сега ще ви обясня. Вие не разбирате как може да си атеист, може изобщо да не знаеш има ли Бог и за какво е, но в същото време да ти е ясно, че човек не живее в природата, а в историята, и че тя в днешното ѝ разбиране е основана от Христос, че Евангелието е нейната обосновка. А какво е историята? Това е установяване на вековните процеси, свързани с последователното разгадаване на тайната на смъртта и бъдещото ѝ преодоляване. Заради туй се откриват неща от рода на математическата безкрайност и електромагнитните вълни, затова се пишат симфонии. Не можем да напреднем в тази насока без известна приповдигнатост. За тези открития ни е необходима духовна база. Нужните данни се съдържат в Евангелието. Кой са те? Първо, любов към ближния, този висш тип жива енергия, която прелива от сърцата и търси излаз и приложение; освен това главните съставни части на съвременния човек, без които той е немислим, а именно идеята за свободата на личността и идеята за живота като саможертва. Имайте предвид, това и до днес е безкрайно ново. В този смисъл древните не са имали история. Там е властвало сангвинистичното свинство на жестоките сипаничави калигуловци, които не са и подозирали колко е бездарен всеки поробител. Там е властвала парадната мъртва вечност на бронзовите паметници и мраморните колони. Едва векове и поколения след Христа човек си е поел свободно дъх. Едва след него започва животът в потомството и човек не мре в уличната локва, а у дома си в историята, в разгара на делата, посветени на преодоляването на смъртта, умира посветен на тази тема. Уф, чак се изпотих! Ама дебелоглав, не му увира главата!

– Метафизика, батинка! Докторите са ми забранили такива работи, че ми вредят на стомаха.

– Ако щете. Добре де, край. Щастливец! Я вижте каква гледка – радост за окото. А той живее тук и не чувства нищо.

Към реката не можеше да се гледа – тя искреше от слънцето като гофрирана ламарина. Изведнъж се надипли. Към отсрещния бряг заплава тежкият сал с коне, каруци, жени и мъже.

– Още е само пет – каза Иван Иванович. – Вижте, бързият влак от Сизран. Минава тук в пет и една-две минути.

В далечината от дясно на ляво минаваше спретнато жълто-синьо влакче, съвсем смалено от разстоянието. Изведнъж видяха, че спря. Над локомотива се вдигнаха бели клъбца пара. След миг се дочу тревожна свирка.

– Чудна работа – каза Воскобойников. – Нещо е станало. Иначе няма защо да спира там на блатото. Има нещо. Да вървим да пием чай.

6

Не откри Ника нито в градината, нито вътре. Досети се, че се крие, защото му е скучно с тях и не му се играе с Юра. Вуйчо му отиде с Иван Иванович да работят на терасата и го оставиха да се мотае безцелно край къщата.

Наоколо беше удивителна прелест! Неспирно ехтеше чистото трезвучно свистене на авлигите с паузи, в които изчакваха влажният, като че ли изтръгнат от пищялка, звук добре да попие в околността. Плътният, залутан във въздуха мирис на цветята, бе прикован от зноя неподвижно над лехите. Колко приличаше на Антиб и Бордигера! Юра току се въртеше наляво-надясно. Над ливадите като слухова халюцинация висеше призракът на майчиния му глас, чуваше го в мелодичните песни на птиците и бръмчащите пчели. Юра трепваше и все му се струваше, че чува гласа ѝ и тя го вика нанякъде.

Стигна до дерето и започна да се свлича надолу. Спусна се от прозрачната гора над падината в елшака, застлал дъното.

Там цареше усойна тъма, с ветролом и шума, почти нямаше цветя и възлестите стъбла на хвощовете приличаха на жезли и криваци с египетска шарка както в неговото илюстрирано издание на Библията.

Все повече му домъчняваше. Плачеше му се. Той коленичи и зариди със сълзи.

– Ангел Божи, хранителю мой свещени – молеше се Юра, – посочи на разума ми истинския път и кажи на моята майчица, че съм добре, да не се тревожи. Ако има задгробен живот, Господи, вземи моята майчица в рая, гдето ликовите на светците и праведниците блестят като светила. Моята майчица беше толкова добра, не може да е била грешница, помилуй я, Господи, стори тъй, че да не се мъчи. Майчице! – в сърцераздирателна скръб я викаше от небето като нововъзнесена праведница и внезапно не издържа, падна на земята и загуби съзнание.

Не остана дълго в несвяст. Когато дойде на себе си, чу, че вуйчо му го вика отгоре. Отговори му бавно и се надигна. Ненадейно си спомни, че не беше се помолил за безследно изчезналия си баща, както го беше учила Мария Николаевна.

Но му беше толкова хубаво след припадъка, че не му се разделяше с това чувство на облекчение, а се боеше да не го загуби. И си помисли, че няма страшно, ако остави молитвата за баща си за друг път.

„Ще потрае. Ще почака“ – сякаш си каза или си помисли той. Почти не помнеше този човек.

7

Във влака във втора класа пътуваше с баща си, адвокатът Гордон от Оренбург, ученикът от втори прогимназиален клас Миша Гордон, единадесетгодишно момченце със замислено лице и големи черни очи. Баща му се местеше на работа в Москва, момчето щеше да продължи в московско училище. Майка му и сестрите му отдавна бяха там и се занимаваха с квартирата.

Момчето и бащата трети ден пътуваха с влака.

Край тях в облаци знойна прах, избеляла като вар от слънцето, летеше Русия, поля и степи, градове и села. По пътищата се влачеха талиги, тежко се смъкваха към прелезите и от лудо литналия влак изглеждаше като че ли каруците са застинали и конете местят крака, без да се движат.

На големите гари пътниците се хвърляха като невидели в бюфета и залязващото слънце иззад дърветата на гаровата градинка осветяваше глезените им и светеше под колелата на вагоните.

Всички движения в света сами по себе си бяха разумно трезви, а заедно – безразсъдно пияни в общия поток на живота, който ги обединяваше. Хората се трудеха и се блъскаха, задвижени от механизмите на собствените си грижи. Но механизмите нямаше да действуват, ако главен техен регулатор не беше чувството за висше и пълно безгрижие. То придаваше усещане за свързаност на човешките съществувания, увереност в прехода им от едно в друго, усещане за щастие, че всичко, което се случва, се случва не само на земята, в която се зариват мъртвите, но и в нещо друго, нещото, което едни наричат Царство Господне, други история, трети кой знае как.

Горчиво и тежко изключение от това правило беше момчето. Крайна негова пружина си оставаше чувството за угриженост и никакво чувство за безгрижие не го облекчаваше и облагородяваше. Разпознаваше у себе си тази наследствена черта и с мнително внимание долавяше признаците ѝ. Тя му тежеше. Наличието ѝ го унижаваше.

Откакто се помнеше не преставаше да се чуди как независимо от еднаквите ръце и крака и общия език и навици можеш да се различаваш от другите и при това с нещо, което малцина приемат и което не се харесва. Не беше в състояние да разбере положението, при което, ако си по-долу от другите, не можеш да положиш усилия, за да се поправиш и да станеш по-добър. Какво ще рече да си евреин? За какво съществува това? С какво се възнагражда или оправдава едно такова безоръжно предизвикателство, което не носи нищо друго освен мъка?

Когато търсеше отговор от баща си, той казваше, че изходната му гледна точка е нелепа и така не може да се разсъждава, но не му

предлагаше нищо друго, което да го привлече със задълбочената си смисленост и да го накара мълчаливо да се примири с неизбежното.

И като правеше изключение за баща си и майка си, Миша постепенно се изпълни с презрение към големите, които бяха забъркали цялата тази каша и сега не могат да се оправят. Беше сигурен, че щом порасне, всичко някак ще се нагласи.

Така и сега, никой не би се осмелил да каже, че баща му е постъпил неправилно, като се спусна подир онзи ненормален, дето изскочи на площадката, и че не е трябвало да спира влака, когато онзи с всичка сила отблъсна Григорий Осипович, дръпна вратата и се хвърли в движение надолу с главата на насипа, както скачащите от трамплина в къпалнята се хвърлят и се гмурват във водата.

Но понеже не друг, а точно баща му дръпна внезапната спирачка, сега излизаше, че влакът не тръгва така необяснимо дълго само заради тях.

Никой не беше наясно относно причините за престоя. Едни говореха, че от внезапния сигнал блокирали въздушните спирачки, други – че влакът е спрял на стръмното нанагорнище и не може да го преодолее, без да набере инерция. Чуваше се и трето мнение, че понеже самоубиецът бил видно лице, неговият адвокат, който пътувал заедно с него, изискал от най-близката спирка Кологривовка да повикат поемни лица за съставяне на протокол. Затова помощник-машинистът се катерил на телеграфния стълб. Дрезината сигурно е потеглила вече.

Тоалетните на влака понамирисваха и пътниците се опитваха да пропъдят зловонието с тоалетна вода, миришеше и на печени пилета, вече на път да се развалят, увити в мръсна мазна хартия. Побелелите дами от Петербург пак се пудреха, бършеха с кърпички дланите си, разговаряха с гърлени стържещи гласове, вече поголовно преобразени в огнени циганки заради смесицата от сажди и козметични мазила. Когато минаваха край купето на Гордонови, увиди в наметки раменете си и превърнали теснотията на коридора в претекст за нови кокетства, Миша имаше чувството, че ги чува да съскат, съдейки от свитите им устни, би трябвало да съскат: „Ах, моля ви се, каква чувствителност! Колко сме особени! Колко сме изискани! Ах, нали!“

Тялото на самоубиеца лежеше на тревата до насипа. Струйка съсирена кръв рязко чернееше през челото и очите на жертвата, сякаш го зачеркваше с кръст и го заличаваше. Тази кръв не изглеждаше като негова, изтекла от него, а беше все едно нещо чуждо, лейкопласт или следа от засъхнала кал, или от мокро брезово листо.

Групичката любопитни и състрадателни около тялото непрестанно се подновяваше. Мрачно и безизразно стърчеше над мъртвия неговият приятел и спътник в купето – масивен високомерен адвокат породисто животно с потна риза. Той изнемогваше от горещината и си вееше с лятната шапка. На всички въпроси вдигаше рамене и без дори да се обърне, процеждаше неприязнено: „Алкохолик, не го ли виждате? Типичен делириум тременс“.

Два-три пъти до трупа се доближи слаба женица с вълнена рокля и плетен шал. Тя беше вдовица и майка на двама машинисти, старата Тиверзина, и пътуваше безплатно с двете си снахи със служебни билети в трета класа. Тихи жени, ниско забрадени, те я следваха безмълвно както две монахини игуменката си. Тази група будеше уважение. Хората им отваряха път.

Мъжът на Тиверзина беше изгорял жив при една железопътна катастрофа. Тя спираше на няколко крачки от трупа, за да вижда през тълпата, и въздишаше, сякаш сравняваше. „Комуто както било писано – като че казваше тя. – Както е според Божията воля, пък сега виж как да стане – от пресита и смахнат разсъдък.“

Всички пътници се помайваха при трупа и се връщаха само от време на време във влака от страх да не им откраднат багажа.

Когато скачаха долу, разкършваха се, късаха цветя и леко подтичваха; всички имаха чувството, че тази местност току-що е изникнала благодарение единствено на спирането и нямаше да я има тук нито мочурливата ливада с бабуните, нито широката река и красивата къща с църквата на високия отсрещен бряг, ако не беше станало нещастieto.

Дори слънцето, което също се възприемаше като местен реквизит, с вечерна пестеливост осветяваше сценката до релсите, сякаш несмело спряло на няколко стъпки разстояние, както би се приближила крава от някое наблизко изкарано на паша стадо.

Миша беше потресен от цялото събитие и в първите минути плака от жал и уплаха. През дългия път самоубиецът на няколко пъти беше идвал в купето им и с часове бе разговарял с баща му. Разправяше, че душата му почивала в нравствено чистата тишина и разбирателство на техния свят и разпитваше Григорий Осипович за разни юридически тънкости и заплетени въпроси относно полиците и даренията, банкрутите и фалшификациите.

– А, така ли – чудеше се той на разясненията на Гордон. – Вие боравите с някакви по-милосърдни параграфи. Моят адвокат има други сведения. Той гледа на тези неща много по-мрачно.

Всеки път, щом този нервен човек се поуспокоеше, от първа класа идваше да го вземе юристът, негов спътник в купето, и го завличаше във вагон-ресторанта да пият шампанско. Това беше същият едър, нагъл, гладко обръснат и елегантен на вид адвокат, който стоеше сега над тялото и нищо на този свят не можеше да го учуди. Кой знае защо човек оставаше с впечатлението, че постоянната възбуда на клиента му по някакъв начин е добре дошла за него.

Бащата на Миша разправяше, че онзи бил прочут богаташ, добряк и щурак, вече почти невменяем. Той, без да се притеснява от Мишиното присъствие, разказваше за собствения си син, връстник на Миша, и за покойната си жена, после се прехвърляше на второто си семейство, което също бил изоставил. Тогава си спомняше нещо друго, пребледняваше от ужас, започваше да говори несвързано и изключваше.

Изпитваше към Миша необяснима нежност, може би отразена и може би непредназначена за него. Непрекъснато му подаряваше разни неща, заради което слизаше на всяка голяма гара в халето за първа класа, където имаше сергии книжарнички и се продаваха игри и местни сувенири.

Пиеше безспир и се оплакваше, че от три месеца не може да спи и щом малко изтрезнее, изпитва такива страдания, за каквито нормалният човек си няма понятие.

Миг преди края влетя в купето, хвана ръката на Григорий Осипович, нещо искаше да каже, не можа, изскочи на площадката и се хвърли от влака.

Миша разглеждаше малката колекция уралски минерали в дървена кутия – последния подарък от покойния. По едно време всички се раздвижиха – по другия коловоз пристигна дрезината, от нея скочиха следователят с униформена фуражка, докторът и двама стражари. Чуха се студени делови гласове. Задаваха се въпроси, нещо се записваше. Кондукторите и двамата полицаи повлякоха трупа нагоре по насипа, хлъзгаха се по чакъла и се свличаха назад. Някаква жена взе да вие. Приканиха всички пътници да заемат местата си, влакът изсвири и тръгна.

8

„Пак тази лепка“ – злобно си помисли Ника и се защура из стаята. Гласовете на гостите се чуваха все по-близо. Нямаше вече път за отстъпление. В спалнята имаше две легла – на Воскобойников и неговото. Ника, без много да му мисли, се завря под своето.

Чу как го търсеха в другите стаи, викаха го, чудеха се къде е изчезнал. После влязоха в спалнята.

– Няма как, Юра – каза Веденяпин, – разходи се, може другарчето ти после да се намери и ще си поиграете.

Поговориха малко за университетските вълнения в Петербург и в Москва, та двадесетина минути държаха Ника в унизителния му капан. Най-накрая излязоха на терасата. Ника безшумно отвори прозореца, скочи долу и изчезна в градината.

Днес просто не беше на себе си и цялата минала нощ не бе мигнал. Караше четиринадесет. Беше му омръзнало да е малък. Не спа цялата нощ и на разсъмване излезе от пристройката. Слънцето изгрываше и земята в парка бе покрита с дълга, мокра от росата, нахъсана сянка на дърветата. Сянката не беше черна, а тъмносива като подгизнал филц. И сякаш именно от нея се вдигаше замайващото благоухание на утрото – от тази влажна сянка на земята с продълговати светли петна като пръсти на момиче.

Внезапно сребриста струйка живак, същата като капките роса в тревата, потече на няколко крачки от него. Течеше, течеше, но не попиваше в пръстта. Неочаквано рязко движение – и струй-

ката се метна нанякъде и изчезна. Беше змия медянка. Ника изтръпна.

Той беше чудноватото момче. В състояние на превъзбуда си говореше сам на висок глас. Подражаваше на майка си в склонността ѝ към високите материи и парадоксите.

„Колко е хубаво на този свят! – каза си той. – Но защо винаги го усещам така болезнено? Има Бог, разбира се. А щом го има – това съм аз. Ето, сега ѝ заповядвам – погледна към ясиката, която цяла трептеше от горе до долу (мокрите ѝ преливащи листенца изглеждаха като изрязани от тенекийки), – ще ѝ заповядам. – И в безумно надценяване на силите си той не пошепна, а с цялото си същество, с цялата си кръв и плът пожела и нареди: – Стой!“ – И дървото веднага послушно застина. Ника се изсмя от радост и се втурна към реката да се къпе.

Баща му, терористът Дементий Дудоров, беше в каторга, с която бе заместено по височайше благоволение обесването, на каквото беше осъден. Майка му принадлежеше към рода на грузинските княгини Еристови и беше капризна и още млада красавица, вечно увлечена в нещо – бунтове, бунтари, крайни теории, прочути артисти, клетки несретници.

Умираще за сина си и от името му Инокентий произвеждаше безброй немислимо нежни и глупашки умалителни от рода на разните Иночки и Нокътчета и го беше водила да го покаже на родата си в Тифлис. Там най-много го слиса столоватото дърво на сред двора на къщата, в която се настаниха. То беше някакъв нескопосен тропически великан. С листата си, подобни на слонски уши, засенчваше двора от знойното южно небе. Ника не можеше да приеме, че това дърво е растение, а не животно.

За него беше опасно да носи страшното презиме на баща си и Иван Иванович със съгласието на Нина Галактионовна се канеше да подава молба до височайшите власти на Ника да бъде дадена фамилията на майката.

Когато лежеше под кревата, възмутен от подредбата на този свят, освен всичко друго си мислеше и за това. Какъв е този Воскобойников, че толкоз навътре да участва в семейните им проблеми? Ще им каже той на тях!

Ами тази Надя! Какво като е на петнайсет години, това не ѝ дава право да вири нос и да му говори като на дете. Ще види тя! „Мразя я – повтори си няколко пъти наум. – Ще я убия! Ще я повикам на реката да се повозим с лодката и ще я удавя.“

Майка му – и тя. Естествено, че ги излъга, него и Воскобойников, когато заминаваше. Не е в никакъв Кавказ, ами чисто и просто от най-близката гара е хванала право на север и сега преспokoйно стреля заедно със студентите в Петербург срещу полицията. А той жив да гние в тази глупашка дупка. Но всички ще ги надхитри. Ще удави Надя, ще зареже училището и ще изчезне при баща си в Сибир да вдигат въстание.

Езерото откъм брега беше цялото във водни рози. Лодката разцепи блатната мътилка със сухо шумолене. Водата избликваше в дъното на гъсталака като сок в триъгълен разрез на дния.

Момичето и момчето започнаха да късат водни рози. Двамата хванаха един и същи жилав и гъвкав стрък, който не искаше да се откъсне. Усилието ги събра и те чукнаха глави. Лодката се заби в брега. Стъблата се сплитаха и потъваха, белите цветчета с ярка сърцевина като жълтък с кръв се гмуркаха във водата, изскачаха и от тях се лееше вода.

Надя и Ника продължаваха да берат цветя, лодката все повече се накланяше и те почти лежаха вече на борда.

– Омръзна ми да уча – каза Ника. – Време е да започвам да живея, да изкарвам пари, да работя.

– Тъкмо мислех да те помоля да ми обясниш квадратните уравнения. Толкова съм зле по алгебра, насмалко да ме оставят на поправителен.

Ника заподозря някаква подигравка в тези думи. Тя, разбира се, му дава да разбере колко е малък още. Квадратни уравнения! А те все още не са и припарили до алгебрата!

Не се издаде колко е уязвен и привидно равнодушен, в същия момент, разбирайки колко глупаво звучи, попита:

– Като пораснеш, за кого ще се омъжиш?

– О, кога ли чак ще стане това. Вероятно за никого. Все още не съм мислила по въпроса.

– Само не си въобразявай, ако обичаш, че ме интересува.

– Тогава защо питаш?

– Тъпачка.

Скараха се. Ника си спомни сутрешното си женоненавистничество и заплаши Надя, че ако не престане да се държи нахално, ще я удави.

– Хайде де – каза Надя.

Той я сграбчи през кръста. Сбиха се, загубиха равновесие и цопнаха във водата.

И двамата знаеха да плуват, но водните лилии се заплитаха в ръцете и краката им, а дъното още го нямаше. Най-сетне се измъкнаха на брега, целите в тиня. Вода шуртеше от обувките и джобовете им. Ника се умори много.

Ако това беше станало малко по-рано, да речем, пролетта, то, седнали вир-вода един до друг след премеждието, щяха непременно да крещят, да се карат или да се смеят.

Но сега мълчаха и едва дишаха, притеснени от безсмислието на случилото се. Надя се възмущаваше и негодуваше мълчаливо, а него цялото тяло го болеше, като че ли го бяха били с тояга и му бяха строшили ребрата.

Най-сетне Надя тихо подхвърли като голяма: „Ненормален!“ – и той също като голям каза: „Извинявай“.

Заизкачвах се към къщата, оставяйки мокри следи подире си, подобно на двама водовозеца. Пътят им минаваше по прашино нагорнище, пълно със змии, близо до мястото, дето Ника сутринта бе видял медянката.

Той си спомни вълшебната приповдигнатост на нощта, утринта и сутрешното си всемогъщество, когато по свой каприз властваше над природата. Какво да ѝ заповяда сега? – си помисли. Какво би искал най-много на света? И си каза, че най-много би искал някога още веднъж да падне с Надя в езерото и какво ли не би дал сега да можеше само да разбере ще го има ли това някога, или не.